

Den store socialistiske oktober-revolution

Bent Jensen

Det er i år 100 året for den russiske oktoberrevolution, der er en af de største katastrofer i det 20. århundrede. Professor Bent Jensen har skrevet en ny bog om den russiske revolution: "Ruslands undergang. Revolutioner og sammenbrud 1917-1921"

"Den russiske revolution var en tragedie, den største og mest katastrofale enkeltbegivenhed i det 20. århundrede. Den havde som konsekvens millioner af døde og enorme fangelejre [...] kommunismen havde større historiske konsekvenser end nazismen [...] Og man må svare entydigt ja til, at det havde været bedre, hvis Lenins revolution var mislykket dengang for 100 år siden." SFs tidligere formand, Holger K. Nielsen, i *Weekendavisen* 8. sept. 2017.

Jeg har for mine synders skyld beskæftiget mig med Rusland/Sovjetunionen det meste af mit voksne liv. For godt et år siden blev jeg af Gyldendal opfordret til at skrive en bog om "den russiske revolution", som det hed, i anledning af, at det i 2017 ville være 100 år siden, denne begivenhed indtraf. Det var et tilbud, jeg ikke kunne sige nej til, og det følgende bygger derfor på denne bog, som hedder *RUSLANDS UNDERGANG. Revolutioner og sammenbrud 1917-1921* (525 sider med et væld af illustrationer).

Der var nemlig ikke kun én, men hele to revolutioner i Rusland i 1917 – én i februar og en anden i oktober efter den da gældende julianske kalender. Den første medførte zarømmets fald, den næste demokratiets afskaffelse og etableringen af et totalitært regime. Jeg argumenterer i bogen for den opfattelse, at Ruslands undergang ikke skyldtes, at arbejdere og bønder var undertrykte, og at undergangen heller ikke var uomgængelig, men som alt andet udtryk for menneskers handlinger. Det regime, som Lenin og hans bolsjeviske parti etablerede i Rusland, blev en katastrofe for både Rusland og verden. Først brød samfundet fuldkommen sammen som følge af den fantasipolitik, bolsjevikkerne gennemførte, og som førte til "krigskommunisme" og en ødelæg-

gende borgerkrig. Under Lenins efterfølgere blev Sovjetunionen udsat for folkedrab og GULag-system, og i hele sovjetperioden blev befolkningen isoleret fra og sat tilbage i forhold til den øvrige verden.

Undergangen var et samspil af mange årsager. En svag zar med manglende realitetsans. En kolossal afstand mellem regimet og eliten på den ene side og det store befolkningsflertal af utilpassede bønder og et radikalt lag af intellektuelle på den anden side. Famlende demokratiske kræfter uden forståelse for betydningen af magt i politik.

I sovjetepoken blev Oktoberrevolutionen, som i realiteten var et væbnet kup, altid omtalt som Den Store Socialistiske Oktoberrevolution. I sovjetisk historieskrivning blev oktober 1917 omtalt som den store milepæl i hele menneskehedens historie, et kvalitativt skel mellem perioden før og efter denne begivenhed. Oktober 1917 markerede angiveligt ikke alene socialismens opbygning og afskaffelse af enhver form for udbytning og undertrykkelse i det russiske imperium, men på længere sigt også i hele verden.

Det er rigtigt, at bolsjevikernes magterobring i Rusland betød noget kvalitativt nyt – bare ikke det, som sovjetiske ideologer påstod. Lenin og hans kammerater indførte faktisk no-

get indtil da aldrig set i den moderne verden: et totalitært system, som er noget ganske andet end et autoritært system. De sidste var der mange af i Europa og andre steder i 1917, men nu kom der et totalitært regime, som siden blev efterlignet på forskellig vis i i tiden mellem de to verdenskrige i det fascistiske Italien og det nazistiske Tyskland samt i perioden efter 2. Verdenskrig i en lang række socialistisk/kommunistiske stater i alle verdensdele.

I min nye bog behandler jeg både Februar- og Oktoberrevolutionen plus den spontane sociale og økonomiske revolution, som russiske bønder gennemførte på landet fra sommeren 1917 og fremefter. Jeg beskriver dog allerførst det, jeg kalder *GammelRusland* – statsmagten, den ortodokse kirke, de russiske bønder og deres verden, den russiske intelligentsija og de revolutionære terrorbevægelser i 1800- og 1900-tallets begyndelse, som var ganske blodige og kostede tusinder af liv.

Derpå kommer der et kapitel, der hedder *ReformRusland*, hvori jeg beskriver de omfattende landbrugs-, økonomiske, juridiske og politiske reformer, der blev gennemført i de sidste 50 år før 1. Verdenskrig, som Rusland deltog i, hvilket blev landets ulykke.

Nogle mener nu om dage, at præsident Putins plan er at føre Rusland tilbage til tiden før zardømmets fald i 1917. Det ville ikke være det værste, der kunne ske. Rusland var nemlig da inde i en dynamisk udvikling på alle områder – økonomisk, politisk, retligt, kulturelt. Der var fuld ytringsfrihed, uafhængige domstole, utvungen og omfattende kontakt med omverdenen, en økonomisk vækst i både landbrug og industri, der i løbet af et par decennier ville placere Rusland blandt de førende økonomier i verden. Ruslands kornproduktion blev således tredoblet i perioden 1861-1913. Selv om befolkningen i samme periode blev mere end fordoblet til 171 millioner i 1913, var der stadig et så stort overskud, at Rusland var blevet verdens største korneksportør. Der fandt også en omfattende industrialisering sted, og imperiet blev bundet sammen fra vest til øst af Den Transsibiriske Jernbane.

Opfattelsen af, at Rusland før 1917 var et håbløst stillestående land med en undertrykt befolkning, er falsk. Danske erhvervsfolk kald-

te Rusland for ”Det Ny Amerika”, og der fandt store udenlandske investeringer sted i russisk erhvervsliv. Rusland var integreret i verdensøkonomien. Landets litteratur, kunst og videnskab var verdenskendt. Men 1. Verdenskrig bremsede denne lovende udvikling, ødelagde imperiets og samfundets sammenhængskraft og fik det til at bryde sammen og gå under. Derfor blev ReformRusland til *RevolutionsRusland*.

Efter Februarrevolutionen kom et liberalt-socialdemokratisk regime – Den Foreløbige Regering – til magten. Regeringen fik imidlertid konkurrence af et arbejdsråd (russisk: *sovjet*) ledet af socialistiske intellektuelle. En frihedsrus bemægtigede sig befolkningen, politiet blev opløst, fængslerne åbnet, centralmagts støttepiller ud over imperiet, guvernørerne, blev afskediget; disciplinen i de væbnede styrker gik i opløsning. Det gik dårligt med krigsførelsen. Bønderne gik løs på godserne, hvis jord de beslaglagde. Det planlagte valg til en grundlovgivende forsamling trak ud, men blev gennemført i november, hvor bondepartiet De Socialistisk-Revolutionære fik over halvdelen af stemmerne.

Nogle få uger tidligere havde bolsjevikkerne – et ekstremt marxistisk parti ledet af professionelle heltidsrevolutionære – arresteret regeringen og anbragt sig selv i regeringskontorerne under navnet Folkekommissærernes Råd med Lenin som formand og Trotskij som udenrigskommissær. Magtovertagelsen skete næsten uden blodsudgydelse i hovedstaden Petrograd, hvor regeringen lod sig arrestere uden at have organiseret ordentlige sikkerhedsstyrker. I Moskva måtte der en uges kamp til, før modstanden var nedkæmpet. De liberale kræfter i Rusland var svage og dårligt organiserede. De moderat-socialistiske kræfter mente, at fjenden stod til højre. Den grundlovgivende Forsamling blev opløst med vold, og Socialismens opbygning proklameret.

Den bestod i en række forholdsregler, der alle var opregnet i 10 punkter i *Det Kommunistiske Manifest*, som Marx og Engels havde udformet i 1848. Mange historikere har argumenteret for, at bolsjevikkerne ikke havde noget økonomisk program, men de havde altså Manifestet, som de kunne på fingrene. Derfor

vidste de som marxister, at det første fornødne var den private ejendomsrets og markedets afskaffelse, centralisering af hele produktionsapparatet, bankvæsenet og transporten i statens hænder samt ekspropriation af privat jord. Statslig produktion ifølge en samlet plan, arbejdstvang for alle og offentlig opdragelse af børn. Det ny regimes allerførste dekret afskaffede trykkefriheden. Senere gik det slag i slag med etableringen af et totalitært system, beskyttet af et stærkt voksende hemmeligt politi.

Spørgsmålet om den kejserlige tyske regerings finansiering af Lenins politiske bevægelser har ofte været diskuteret. Der er i dag ingen tvivl om, at bolsjevikkerne modtog tysk økonomisk støtte både før og efter magtovertagelsen. Hvor stor en rolle de tyske penge spillede er et andet spørgsmål. En russisk-jødisk marxistisk teoretiker og forretningsmand, Aleksander Helphand med dæksnavnet Parvus spillede en hovedrolle ved formidlingen af pengene fra Berlin. Parvus slog sig i 1915 ned i København, hvor han etablerede en række erhvervsvirksomheder og et såkaldt Institut til studiet af Verdenskrigens sociale følger. Hans egentlige rolle var at dirigere pengestrømmen fra Berlin via Danmark, Sverige og Finland til Lenins kammerater i Petrograd. Efter bolsjevikernes kup ville Parvus til Rusland for direkte at være med i den socialistiske revolution, men han blev afvist – Lenin kunne nu selv og havde ikke brug for Parvus som rådgiver.

Lenin havde fået overbevist mere skeptiske kammerater om, at en magtovertagelse i Rusland ville blive en succes, fordi den ville udløse socialistiske revolutioner i andre europæiske lande – først og fremmest i Tyskland og Østrig-Ungarn, som var Ruslands modstandere i verdenskrigen. Det skete imidlertid ikke. I modsætning til det dårligt sammenhængende og socialt opløste Rusland var det velorganiserede Tyskland i stand til at fortsætte krigen og holde den sociale uro i skak indtil november 1918, hvor moderate socialdemokrater afløste kejser Wilhelms regering.

Bolsjevikkerne blev derfor nødt til at slutte en ydmygende fred med dets modstandere i det tidlige forår 1918. Bl.a. måtte regimet, der nu var flyttet til Moskva fra det udsatte Petrograd, afstå Ukraine. Chokket over, hvor

militært hjælpeløse man var, gav stødet til oprettelsen af Den Røde Hær med Trotskij som effektiv organisator. Bolsjevikkerne havde før deres kup bidraget stærkt til at underminere moralen i den russiske hær og flåde. Nu fik piben en anden lyd. Kæft, trit og retning kom i højsædet, og soldater og officerer, der deserterede eller blot trak sig tilbage, blev straffet med skydning.

Det lykkedes det revolutionære regime at vinde over deres militære modstandere, selv om det til tider så meget sort ud. Hertil bidrog i høj grad, at modstandernes ledere begik en lang række politiske brølere. De ”hvide” officerer ville ikke acceptere de ikke-russiske nationers ønske om selvstændighed, men kæmpede for et helt og udelt russisk imperium. Det betød, at de stødte bl.a. Finland og de baltiske nationer fra sig. De ville heller ikke acceptere den sociale revolution, der havde fundet sted, efter at bønderne havde beslaglagt godsejernes jord. Endelig ville de ikke vide af de demokratisk-socialistiske kræfter, som vendte sig mod bolsjevikkerne.

Denne militære del af borgerkrigen bestod af forholdsvis beskedne slag med overvejende lette våben. Den støtte fra udenlandske magter, bolsjevikernes modstandere modtog i form af væbnet intervention, var også beskednen. Langt blodigere var den brutale borgerkrig bag de militære fronter, hvor det revolutionære regime nedkæmpede den brede befolknings modstand, der gav sig udtryk i strejker blandt arbejderne og omfattende bondeopstande. Regimet afbrændte opsætsige landsbyer og bekæmpede bondepartisanerne med giftgas. De sidste opstande blev først kvalt i 1922.

Mange historikere har ment, at borgerkrigen blev bolsjevikkerne pånødet, og at de blot i fred ville ”opbygge socialismen”. Men det er tankespind. Lenin og Trotskij var helt på det rene med, at ”revolution er borgerkrig”, som de udtrykte det. Det, de kaldte ”socialismens opbygning”, kunne ikke gennemføres fredeligt, fordi befolkningen ville sætte sig kraftigt til modværge mod regimets mange tvangsforanstaltninger. Den af bolsjevikkerne villede krig mod befolkningen krævede millioner af ofre.

Bogen behandler i et særskilt kapitel også det, bolsjevikkerne kaldte ”kulturfronten”. Ofte

beskrives det revolutionære regimes kulturpolitik som bestående af interessante og avantgardistiske eksperimenter inden for arkitektur, malerkunst og litteratur. Hovedformålet med det totalitære regimes kulturpolitik var imidlertid udryddelsen af Ruslands traditionelle kultur med kirken og enhver form for religionsudøvelse som hovedfjenden. Kirker, synagoger og moskeer blev skændet, plyndret og ofte ødelagt eller taget i brug til andre formål. Biblioteker blev rensset for "forældet litteratur".

Samtidige vestlige iagttagere sammenlignede Lenin og hans bevægelse med islam. Den engelske filosof Bertrand Russell karakteriserede i 1920 bolsjevismen som "ikke blot en politisk doktrin, den er også en religion med udformede dogmer og hellige skrifter." Ligesom islam ville bolsjevismen ikke blot være regering i et enkelt land; den var ekspansiv og ville oprette en helt ny verden. Marx var denne religions profet, i hans skrifter fandtes den åbenbarede og uforanderlige sandhed, som ikke stod til diskussion. Det kommunistiske partis ledelse hævdede gennem alle årene at sidde inde med en videnskabeligt begrundet sandhed, som ikke måtte anfægtes.

Også på anden vis mindede bolsjevikkerne om muslimer. De var besatte af tanker om renhed og social hygiejne, rensning af det gamle snavsede samfund for "urenheder", "affald og utøj" – dvs. ideologisk og socialt urene mennesker. En af de ledende i regimets hemmelige politi kaldte det "et organ til tvang og renselse". For at holde det herskende parti rent og ubesmittet, blev der foretaget periodiske udrensninger. En af Lenins ideologer, Jevgenij Preobrazjenskij, erklærede, at alle individuelle handlinger skulle underkastes det socialistiske samfunds og racens behov. Samfundet havde derfor ret til racehygiejne, så racens blod ikke blev forgiftet. Racen skulle forbedres på grundlag af videnskabelig selektion.

Omverdenen stod aldeles rådvild over for dette nye fænomen. Man trøstede sig med, at bolsjevikkerne snart måtte opgive deres eksperimenter, at man kunne tale dem til fornuft, at man via handel ville gøre dem moderate og "normale". Der var en overflod af ønsketænkning og til gengæld ringe viden om, hvad bolsjevismen stod for.

Vestlig historieskrivning om Oktoberrevolutionen og dens følger er omfattende. I modsætning til historieskrivningen om et andet totalitært regime, den tyske nazisme, har der altid været store modsætninger, når det gjaldt vurderingen af den sovjetiske marxistiske totalitarisme. Mange vestlige historikere og politikere har set med positive øjne på det sovjetiske eksperiment. Endnu i 1980'erne mente Gert Petersen, at vi kunne lære af Lenin. En meget indflydelsesrig engelsk historiker, E.H. Carr, mente i 1967, at Sovjetunionen var førende i verden med hensyn til mange af de mest avancerede og sofistikerede produktionsprocesser. Det skyldtes planøkonomien, afskaffelsen af den private ejendomsret og integreringen af fagforeningerne i produktionsprocessen. Det sovjetiske samfund var levende og dynamisk, mente Carr, og Sovjetunionen stod i spidsen for de industrielle fremskridt. Sandheden var, at den økonomiske kløft, der bestod mellem Rusland og Vesten før 1. Verdenskrig, var lige så stor i 1967 og 25 år senere.

Lenins, Trotskijs og Stalins politiske, sociale og økonomiske eksperimenter resulterede i et aparte, lukket, ensrettet og uproduktivt system i det, der tidligere hed Rusland. Efter 2. Verdenskrig blev dette system indført i en lang række lande i Øst- og Centraleuropa samt i Kina og Nordkorea. Senere kom andre til i Afrika, Latinamerika og Asien. Sovjetunionen var den grundlæggende årsag til Den Kolde Krig og Europas deling med undertrykkelsen af de østeuropæiske befolkninger. Til sidst var den virkeliggjorte socialisme noget, som alle lo ad (Julij Edelstein, tidligere systemkritiker, nu formand for Knesset).